

JORNADES DE LA FUNDACIÓ SANT CUGAT: REPTES D'AVUI A DEBAT

DIMARTS 20 DE MARÇ DEL 2012: EL REPTE DE LA NOVA IMMIGRACIÓ

PONÈNCIA DE JORDI CASAS

“sense immigració, actualment Catalunya seria un país econòmicament en decadència, culturalment irrellevant i políticament inexistent” (Salvador Cardús, sociòleg)¹.

Introducció

Dir que la Catalunya actual no s'entendria sense la immigració, és una obvietat. La frase de Salvador Cardús ho resumeix de forma contundent. Tant ha estat així, que la demògrafa Anna Cabré ha encunyat el terme “sistema català de reproducció” per explicar la manera que hem tingut els catalans de créixer demogràficament des de la segona meitat del segle XIX; ras i curt: em depès de les persones vingudes de fora. No debades la mateixa demògrafa ha pogut dir que els catalans avui, sense l'arribada d'immigrants i l'empenta biològica que han representat, seríem 2,5 milions, en lloc dels 7,5 milions que som. No està de més, doncs, recordar les tres grans onades immigratòries que ha viscut Catalunya, per emmarcar la més recent, que és la que ens interessa, en un procés de llarg abast. El següent quadre en dóna la idea:

Període	Població: inici i final període	Saldo migratori	Creixement vegetatiu	% migració neta sobre creixement vegetatiu	Procedència dels immigrants
1910-1930	2.084.868 2.791.292	546.379	160.045	341,4	Múrcia, Almeria, País Valencià i Aragó
1940-1975	2.890.974 5.662.791	1.594.865	1.393.526	114,4	Andalusia, Extremadura, les dues Castelles, Galícia,...
2000-2010	6.261.199 7.504.881	1.085.131	157.751	587,9	Marroc, Romania, Equador, Bolívia, Itàlia, Colòmbia, Xina,...
Suma dels tres períodes	2.084.868 7.504.881	3.226.375	1.711.322	188,6	Primer: de tot Espanya; després: de la resta del món

¹ Salvador Cardús, “La immigració com a lloc de memòria nacional”, *Ausa*, número 159 (2007), p. 74.

En definitiva, durant els darrers cent anys Catalunya ha rebut, i s'hi han quedat, més de tres milions d'immigrants, quasi el doble del seu creixement vegetatiu, el qual inclou els descendents dels propis immigrants. Dit amb altres paraules: el 1930 el 18% dels habitants de Catalunya no hi havia nascut, percentatge que el 1975 era del 38,4%, molt semblant al que es dona en aquests moments. Amb la diferència que la darrera onada, la de la primera dècada del segle XXI, ha estat molt diferent de les dues actuals, aspecte que tractaré més endavant. Abans, parlem de com ho hem encaixat els autòctons.

Les opinions dels catalans envers la immigració

No cal recordar que les dues primeres onades immigratòries no es produïren, precisament, en les millors condicions perquè Catalunya les rebés: no disposava d'instruments d'autogovern per fer front a les necessitats de tot tipus que l'arribada d'immigrants generava. El gruix de la primera es produí durant la dictadura de Primo de Rivera i la segona durant el franquisme. És un element que ajuda a entendre, la qual cosa no vol dir que les justifiqui, algunes de les reaccions que motivà l'arribada de gent forana. Vegem-ho molt resumidament.

Pel que fa a la primera onada immigratòria, quedem-nos amb les opinions del doctor Puig i Sais (són de 1915, per tant, de l'inici del període) i de l'economista i demògraf Josep A. Vandellós i Solà (són de 1935, final del període)². Per al primer, preocupat, com molts dels autors d'aquells anys que es referiran a la immigració, per la baixa natalitat dels autòctons, digué coses com aquestes: com a conseqüència de la "invasió produïda pel desequilibri econòmic i demogràfic", cal procurar "augmentar el nombre de catalans de pura raça", ja que, en definitiva, "si tots els catalans ho volguessin, en menys d'una generació es pot doblar la població de Catalunya". Vandellós té una obra molt més elaborada, admet la necessitat de la immigració en termes demogràfics i econòmics, però el preocupa l'impacte sobre el substrat demogràfic i cultural del país: "Mentre els catalans, cada vegada més dividits i més individualistes, anirem perdent la noció de les nostres millors essències, s'anirà formant una altra Catalunya amb gent més forta, més primitiva, plena d'una major vitalitat, que poc a poc anirà creant una nova pàtria que no serà certament aquella de què hauran parlat els nostres darrers poetes i que hauran volgut conservar els darrers polítics de la nostra raça".

La segona onada, en ple franquisme, motivà opinions que es mogueren entre el pessimisme i l'esperança. No cal dir que els sectors nacionalistes foren els que es mostraren més preocupats, però no foren els únics, ni molt menys. Així, per exemple, Jordi Pujol escrivia l'any 1965: "Un fet que agreuja molt el perill de la situació actual és la immigració, i el context políticament desfavorable a la integració en què es produeix. No és només des d'un punt de vista polític i cultural que Catalunya està

² Els títols de les seves obres són prou significatius: *El problema de la natalitat a Catalunya: un gravíssim perill per a la nostra pàtria* i *Catalunya, poble decadent*; respectivament.

amenaçada –i ho està a curt termini- de desnacionalització i de desdibuixament, sinó també des del més elemental i decisiu de tots, és a dir, el de la mateixa població”. Cal dir que aquesta preocupació anà acompanyada d’una visió esperançada i propositiva; de fet, Pujol sempre ha reivindicat que el pas del concepte *assimilació* al d’*integració* és cosa seva³. Paral·lelament, des de plantejaments molt distants, es discutia que els immigrants tinguessin alguna realitat interessant a la qual integrar-se, acusant la burgesia catalana d’emprar el discurs nacionalista per integrar a immigrants (i autòctons) en un sistema capitalista que tenia poca cosa a oferir-los-hi⁴.

De la darrera onada, que és la que aquí ens interessa i de les característiques de la qual en parlaré tot seguit, disposem d’opinions més generals, les que ens aporten les diferents enquestes que fan sistemàticament alguns organismes d’estudi d’opinió. Cal dir d’antuvi que l’opinió dels autòctons s’ha anat problematitzant a mesura que ha augmentat el nombre d’immigrants i, sobretot, a partir de la crisi econòmica. Aportaré quatre dades bàsiques⁵. L’opinió es decanta a favor dels qui consideren negativa o molt negativa la immigració: 40,7% (positiva o molt positiva: 30,5%). Només un 9,6% regularitzaria la situació de tots els que no ho estan i un 27,2% directament tornaria tots els immigrants al seu país d’origen (un 47,3% estaria d’acord en expulsar els qui faci temps que estan a l’atur). Un 72,3% considera negativa la immigració si la crisi econòmica es manté. Es considera, això sí, que els immigrants instal·lats de manera estable han de tenir els mateixos drets que els demés: reagrupar la família (75,9%), cobrar el subsidi d’atur (85,3%), votar en les municipals (63,4%), autonòmiques (62,5%) i generals (60,9%), crear associacions (73,8%) i obtenir la nacionalitat espanyola (68,4%). Allà on l’opinió dels catalans és més negativa, és en el que fa referència a la relació dels immigrants amb l’Administració: un 69,5% considera que reben de l’Estat molt més o més del que aporten⁶. Pel que fa al tema de la integració, es considera que els factors clau són la llengua (57,8%) i la feina (53,7%). En aquest sentit, un 71,4% considera que els immigrants han de mantenir només aquells aspectes de la seva cultura i costums que no molesten a la resta de catalans. Finalment, cal dir que un 58% dels autòctons considera que es tracta els immigrants amb normalitat o amabilitat, però un 38,5% considera que se’ls tracta amb desconfiança, indiferència o menyspreu.

³ Jordi Pujol, *Entre l’acció i l’esperança/2. Construir Catalunya*, Editorial Pòrtic, Barcelona, 1980. La citació a les pàgina 265, la reivindicació de la seva aportació al concepte “integració” a les pàgines 19 i 20.

⁴ Vegi’s DD.AA. *La immigració a Catalunya*, Edició de Materials, Barcelona, 1968; en concret l’article d’Antoni Pérez: “*Problemàtica sociològica de la integració dels immigrants*” (pp. 75-104).

⁵ Les dades següents procedeixen de: *La percepció dels catalans i catalanes sobre la immigració 2010*, Centre d’Estudis d’Opinió, REO núm. 638, 14/03/2011.

⁶ Hi ha diversos estudis que han desmentit del tot aquesta percepció, per exemple: Francisco Javier Moreno Fuentes i Maria Bruquetas Callejo, *Immigració i estat del benestar a Espanya*, Obra social “la Caixa”, Barcelona, 2011.

Aquestes opinions es donen en un context d'un cert (o, potser, molt) desconeixement de la realitat immigratòria, una bona mostra d'això és el fet que un 80,3% considera que la immigració representa més d'un 20% de la població catalana i, ull!, un 39,1% creu que és superior al 50%. Percentatges, especialment el segon, realment forasenyat. Anem a veure, molt per sobre, la realitat.

Quatre dades sobre l'impacte de la nova immigració

A Catalunya, segons els padrons municipals, l'1 de juliol del 2010 hi havia 1.241.525 estrangers, un 16,4% de la població catalana; és a dir, un estranger per cada cinc autòctons. Aquests estrangers (o immigrants, per simplificar-ho) procedien dels següents continents: 33,7% de Llatinoamèrica, 25,8% d'Europa (la meitat de Romania), 25,6% d'Àfrica (20,1% del Magrib i 5,5% de l'Àfrica subsahariana) i 8,5% d'Àsia (bàsicament de Pakistan, Xina i Índia). Deu nacionalitats acaparaven el 59,7% del total immigratori, l'altre 40% es repartia entre més de 150 països.

La nova immigració ha comportat, entre altres coses:

1. Un fre al procés d'envelliment de la població catalana iniciat als anys vuitanta del segle passat, els immigrants venen en edat de treballar (per tant, relativament joves).
2. Una redistribució de la població en el territori. Hi ha col·lectius, com el llatinoamericà i l'asiàtic, que s'han concentrat en l'àrea metropolitana, però els marroquins i els europeus s'han difós més pel territori; en tot cas, en el període 1998-2009, mentre l'àmbit metropolità ha crescut un 17%, el Camp de Tarragona ho ha fet un 44% i les comarques gironines un 28%, per posar dos exemples.
3. Ha estat indispensable per satisfer les necessitats laborals de Catalunya en el període 2001-2007, durant el qual el PIB català ha crescut una mitjana del 3,3% anual. Ha estat imprescindible en sectors com la construcció, l'hostaleria, l'agricultura, les feines de la llar i la cura de gent gran. Durant aquest període els immigrants han representat el 73% dels efectius incorporats al mercat laboral i són els responsables del 50% del creixement del PIB.

Alguns reptes de futur

A ningú no se li escapa que la crisi canvia moltes coses. A més, ningú no sap encara quan ens en sortirem. Així, doncs, si incorporar poc més d'un milió de persones en una realitat com la catalana ja és de per si complicat, fer-ho en un context tan advers com l'actual i, previsiblement, dels propers anys, encara ho fa més complex. És en aquest sentit que cal entendre les següents consideracions.

1. Un present i un futur proper sense feina

No cal insistir en el fet que tenir feina i, per tant, una perspectiva de futur, és condició necessària (potser caldria dir imprescindible) per arrelar en un lloc. I la crisi ha deixat sense feina a milers de persones, especialment les que disposen de menor qualificació professional, entre elles molts immigrants. Dels 391.284 llocs de treball perduts entre finals de 2007 i finals de 2009, un 34,6% corresponia a immigrants. El quart trimestre de 2010 l'atur dels immigrants doblava l'atur dels autòctons: 30,1% i 15,2%, respectivament (joves d'entre 16 i 19 anys: immigrants, 87%; autòctons: 57%). El col·lectiu marroquí es veia especialment afectat per l'ensulada del sector immobiliari, un atur del 52%. Mentre que el 2010 alguns economistes deien que calien sis o set anys per recuperar els llocs de treball perduts, avui ningú no s'atreveix a fer previsions. En tot cas, és previsible que la demanda de mà d'obra canviï substancialment, en el sentit d'una exigència de major qualificació professional.

2. Un espai, arquitectònic i urbanístic, advers

La nova immigració s'ha instal·lat allà on ho va fer la segona onada immigratòria. Amb la diferència que aquella ciutat emergent, que no vol dir decent i adequada, és avui una ciutat usada. La major part dels habitatges on han anat a viure no s'han mantingut i, per tant, s'han anat degradant. No ha d'estranyar, doncs, que l'Ajuntament de Manlleu decidís fa uns anys enderrocar els blocs de can García del barri de l'Erm i recol·locar unes 150 famílies (s'hi dona una concentració d'un 70% d'immigració). Un 43% dels immigrants declara tenir algun o diversos d'aquests problemes: manca d'espai, manca d'ascensor, humitat i fred o manca de sol, llum, pati o balcó (entre els autòctons el percentatge és del 31%). Pel que fa a l'entorn urbà, la Llei de barris ha posat ordre a molts d'ells; recordem les xifres: sis convocatòries entre 2005 i 2010, 1.158 milions d'euros invertits en 117 barris de 99 municipis. Pel que fa a actuacions: creació d'espais públics i zones verdes, nous serveis, nou mobiliari urbà, nous equipaments i dinamització cívica i comercial. Naturalment, no ha entrat dins dels habitatges ni ha eliminat les conseqüències de la crisi, ni s'ho proposava ni ho podia fer. Però les convocatòries per acollir-se a aquesta llei i fins i tot les liquidacions d'algunes obres, estan congelades des de 2011, no han pogut sobreviure a la política de retallades públiques.

3. Les dificultats de la interculturalitat

Les característiques de la nova immigració tenen poc a veure amb les de les dos onades anteriors, des d'un punt de vista cultural, religiós i d'hàbits de vida. Un 10% de la nova immigració no té el català ni el castellà com a llengua pròpia (té l'àrab, el romanès, el tamazigh, l'urdú, l'indi, el mandarí o el sinonké, per posar alguns exemples); un 20%, segons dades del 2008, no entén el català i una bona part té religions diferents a les que estàvem habituats, uns 300.000 són musulmans, per posar l'exemple més significatiu. Això ha comportat alguns contenciosos que no semblen ben tancats, com el del burca i el nicab (mocions prohibint-ne l'ús en espais municipals,

aspecte que ara generalitzarà el Pla general de seguretat 2012-2013) i el de les mesquites, construcció en polígons industrials (exemple de Lleida) i dificultats d'ordre arquitectònic (exemple de Torroella de Montgrí). Per altra part, la concentració d'immigrats en alguns barris i, en concret, en alguns blocs de pisos, dificulta la interculturalitat, és a dir, la relació amb els autòctons i altres col·lectius d'immigrats; exemples: concentració berber als blocs de can Mateu i Can Garcia (barri de l'Erm, Malleu), de llatinoamericans als blocs de la Florida (l'Hospitalet), de senegalesos en alguns blocs del barri del Congost (Granollers) o de sikhs al barri les Tries (Olot).

4. Viure sense drets polítics

A diferència de les dues onades anteriors, l'actual no té possibilitats d'exercir drets polítics, em refereixo concretament al dret a votar i ser votat. Perquè sigui així cal tenir la nacionalitat espanyola o procedir d'un país de la UE o d'un altre amb conveni de reciprocitat amb l'Estat espanyol, i només pel que fa a les eleccions municipals (i a les europees, en els cas dels qui procedeixen de la UE). L'obtenció de la nacionalitat, per a aquells que la vulguin obtenir i en bona part dels casos perdre la seva, no és fàcil: 4 anys (2 de residència legal i dos de tràmits) per a llatinoamericans, guineans, filipins, portuguesos, andorrans i sefardites i 13/14 anys (10 de residència legal i 3/4 de tràmits) per a la resta. Si no volem tenir durant anys i anys centenars de milers de persones sense drets polítics, cal plantejar-se la separació de dos conceptes: el de nacionalitat i el de drets de ciutadania (entre ells, els polítics, naturalment). Cal poder votar, almenys en les municipals, a partir de certs anys de residència legal, alguns països europeus ja ho han concedit (Irlanda, Suècia, Dinamarca, Noruega, Holanda, Finlàndia i Bèlgica).

5. La necessitat de l'entesa institucional

El 19 de desembre de 2008, després de mesos de feina, 32 agents institucionals, polítics, econòmics i socials signaven el Pacte Nacional per a la Immigració ("Un pacte per viure junts i juntes"). El pacte parteix de l'evidència que la immigració "és un fet estructural a Catalunya, que s'ha produït en els darrers anys més intensament" i que "previsiblement, continuarà sent una realitat en els propers anys". La declaració d'intencions del pròleg és clara: "El Pacte afirma que la immigració ha vingut per quedar-se, que cal cohesionar-la, que implica un redimensionament de les polítiques públiques i que, els que som diferents i volem viure junts, ho farem valorant positivament la diversitat i, al mateix temps, definint un espai de cohesió, una cultura pública comuna". El pacte, que conté 51 mesures concretes, estableix el compromís de tots els signants de complir les accions previstes i fer-ne uns seguiment mitjançant la comissió creada a l'efecte. En definitiva, es proposa ser un instrument que permeti abordar amb èxit la incorporació dels immigrants a la realitat catalana; instrument anterior a l'actual crisi econòmica i que no ha estat respectat per tots els signants (cal dir que el PP no el signà).

6. L'escola: instrument cabdal d'integració

Quan hom, i em refereixo als immigrants, té el futur molt negre i quasi no té present, veure la realitat a través del progrés dels seus fills pot representar un motiu d'esperança. És per això que l'escola, com a element de progressió escolar i integració dels fills dels immigrants, és cabdal. En aquest sentit, l'escola pública, en la qual s'encabeix el 85% dels fills dels immigrants, juga un paper insubstituïble. Però hem de reivindicar una millor del repartiment dels escolars entre escoles i entre la pública i la concertada. Cal evitar la creació de guetos escolars, com ja s'està produït; no és admissible, per posar un exemple prou punyent, que el 58 inscrits al primer nivell del CEIP La Farga de Salt per al curs 2011/2012, siguin tots fills d'immigrants. Per altra part, cal agrair i encoratjar el treball que s'està fent des de moltes escoles, algunes de les quals han merescut premis per la seva tasca, com els CEIP Puig-Agut i Montseny, de Manlleu (barri de l'Erm) i de Vic (barri del Remei), respectivament.

Per concloure

La integració de la nova immigració a la societat catalana no serà fàcil. Malgrat disposar d'un full de ruta institucional, el Pacte Nacional per a la immigració, les dificultats de tot ordre existents, des de la seva diversitat i contrast cultural i religions a les adversitats de caràcter arquitectònic i urbanística, tot i l'impacte de la llei de barris, passant pel més greu, les conseqüències de l'actual crisi econòmica, indiquen que caldrà un gran esforç col·lectiu per sortir-nos-en, que vol dir seguir essent una societat cohesionada, socialment i nacionalment.